

ZAPEWNIENIE PRAW I SWOBÓD OSÓB Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI W POSTĘPOWANIU KARNYM

Streszczenie. W artykule są badane kwestie problemowe zagwarantowania podstawowych praw i swobód osób z zaburzeniami psychicznymi lub cierpiącymi na choroby psychiczne i znajdującymi się w polu uwagi organów ścigania i sądów. Omawiana jest celowość i prawomocność czasowego ograniczenia praw i swobód jednostki, zwraca się uwagę na specyfikę postępowania karnego w sprawie przyznania środków przymusowych o charakterze medycznym.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, zaburzenie psychiczne, prawa i swobody osób, środki przymusowe o charakterze medycznym, ograniczenie praw i swobód.

OBSERVING RIGHTS AND FREEDOM MENTALLY DISABLED PEOPLE IN CRIMINAL PROCEDURE

Abstract. The article researches problematic issues around basic rights and freedoms of people with mental disabilities and psychic disorders who became an object of investigation by law enforcement agencies and court trial. Consideration given to advisability and legitimacy of temporary curtailment of certain rights and freedoms of a person, special focus is placed on criminal procedure peculiarities with regard to imposing restrictions of medical nature.

Key words. criminal procedure, mental disorder, right and freedom of person, forced restrictions of medical nature, curtailment of rights and freedoms.

ДОТРИМАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Анотація. В статті розглядаються проблемні питання дотримання основних прав і свобод осіб, які мають психічні розлади чи страждають на психічні захворювання і потрапили до сфери уваги правоохоронних органів та суду. Обґрунтовується доцільність і правомірність тимчасового обмеження окремих прав і свобод особи, звертається увага на особливості здійснення кримінального провадження щодо призначення примусових заходів медичного характеру.

Ключові слова: кримінальне провадження, психічний розлад, права і свободи особи, примусові заходи медичного характеру, обмеження прав і свобод.

Постановка проблеми. Сьогодні як ніколи актуальними в Україні постають питання належного захисту прав та особистих інтересів особи, котрі мають бути забезпечені конституційними положеннями й розробленими на їх основі законами, підзаконними й відомчими нормативними актами. Відповідний правовий захист повинна мати й психічна сфера людини, втручання в яку будь-кого без згоди на те самої особи заборонене. Питання надання допомоги особам, які виявляють ознаки психічних розладів, проблеми законодавчого регулювання відповідальності за соціально не бажані наслідки їхніх дій, тимчасового короткочасного або й доволі тривалого обмеження їхніх цивільних, окремих

W. Kolesnyk
doktor habilitowany nauk
prawnych, profesor,
czołowy pracownik
naukowy
ośrodka naukowo-
organizacyjnego
Narodowej Akademii
Służby Bezpieczeństwa
Ukrainy
(m. Kijów, Ukraina)

конституційних прав є доволі складними і такими, що вимагають окремої уваги й поважного ставлення як з боку державних установ, посадовців різного рівня, так і з боку пересічних громадян. Актуальність проблеми підкреслює широка розповсюдженість психічних захворювань та наявність різноманітних розладів психічної сфери у значної частки населення. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, близько 450 млн. жителів Землі мають які-небудь психічні розлади. За даними всесвітньої статистики, близько 1% населення планети виявляють ознаки такого важкого психічного захворювання як шизофренія, від 3% до 5% мають прояви ознак розумової відсталості, а 5% хоча б декілька раз скаржились на наявні в них напади депресії. Ще більшу кількість складають хворі на неврози, розлади особистості, алкоголізм, наркоманію. Основними причинами зростання психічних захворювань називають несприятливу соціально-економічну обстановку в багатьох країнах, зростаюче безробіття, соціальну незахищеність й зубожіння широких верств населення, міжнаціональні й етнічні конфлікти, які породжують насильство, провокують війни чи масові збройні сутички, вимушену внутрішню і зовнішню міграцію та інші фактори. Більшість з названих причин є надзвичайно актуальними для України в сучасних умовах і саме вони часто сприяють розвитку стресових та загрозливих психотичних станів у багатьох людей. На тлі таких процесів неухильне дотримання й забезпечення прав осіб з психічними розладами є своєрідним показником рівня розвитку суспільства, його гуманізації, стану демократизації суспільних процесів в окремій державі. Соціальна відчуженість, невиправдане обмеження прав, презирливе або зневажливе ставлення й будь-які інші форми приниження людської гідності осіб з психічними розладами – все це підлягає тепер правовій оцінці і регулюванню за допомогою юридичних механізмів. З огляду на єдність правового поля, відповідні норми законодавства України, котрі покликані забезпечувати захист прав і свобод особи, а також інші нормативні документи, що стосуються цих питань, повинні мати єдині підходи до встановлення та забезпечення таких прав і свобод усіма державними органами, будь то органи охорони здоров'я, органи правоохоронні чи судові.

Виклад основних положень. Проблеми забезпечення прав осіб, що виявляють ознаки психічних розладів, є найбільш соціальними за своїм предметом, методологією дослідження й практикою реалізації. Це зумовлено особливостями пацієнтів практичної психіатрії, труднощами психіатричної діагностики і широким діапазоном психічних розладів – від пограничних (суміжних) порушень адаптації до виразних хронічних психозів і глибокого слабоумства, а в окремих випадках – діагностики станів практично здорових осіб в аспекті ризику виникнення в них психічного захворювання. Соціальні фактори виявляють свій вплив як на стан психічного здоров'я окремих громадян і суспільства в цілому, так і на формування узагальненої суспільної думки і концептуальних понять щодо сутності психічної норми й патології. До того ж багато які із складних соціальних факторів, котрі сприймаються і усвідомлюються особою, можуть ставати патогенними, приводити до деформації суспільних відносин індивіда і як наслідок – зумовлювати розвиток психічної патології. Водночас існує ризик розширеного тлумачення психічної патології, гіпердіагностики психічних захворювань, механічного перенесення клінічних оцінок і термінів на множинність варіантів індивідуальної своєрідності особи і поведінки окремої людини в незвичних або й простих з першого погляду ситуаціях. В умовах змінюваності клінічних концепцій і діагностичних критеріїв психічних станів зростає небезпека не лише помилкових суджень, а й навмисних викривлень дійсності, встановлення експертами психіатрами неправильних висновків під тиском соціальних обставин або суб'єктивної упередженості. Ціна такої експертної помилки в кримінальному провадженні може бути непомірно високою.

З іншого боку, наявна психічна хвороба чи патологічні психічні стани утруднюють соціальну адаптацію особи, викликають порушення в її поведінці, створюють ризик вчинення небезпечних дій, які можуть завдати шкоду як самій особі, так і навколишнім.

Отже захисту потребують як інтереси кожної психічно хворої особи, так і суспільства та кожного з його громадян. Суперечливість цієї вимоги витікає з незбіжності особистих і суспільних інтересів. Але це не вказує на їх повну й абсолютну протилежність. Загальною моральною підставою, на яку спирається будь-яка медична і юридична наука, в тому числі й психіатрія, кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика та психіатрична і правова практика, є визнання життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю. Збереження життя й здоров'я кожної людини відповідає інтересам особи і суспільства в цілому. Такі обставини зумовлюють потребу законодавчого встановлення соціальних обмежень для осіб, які мають психічні розлади. Проте розмір і характер таких обмежень має відповідати характеру, ступеню тяжкості психічних розладів, типу й ступеню суспільної небезпечності психічно хворої особи. Водночас завжди треба враховувати, що в будь-якому випадку права й свободи особи, котра має ознаки психічних розладів, залишаються невід'ємними і такими, що підлягають всебічному захисту з боку держави та її органів.

Одним з таких важливих прав особи є її право на захист своїх персональних даних. Згідно з вимогами Закону України "Про захист персональних даних", особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними (ст. 8). Персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом (ст. 5) [1]. Треба чітко розуміти, що встановлений діагноз психічного розладу як такого відображає персональні дані про конкретну людину і має виразне соціально-етичне навантаження. Сьогодні, нажаль, у багатьох людей уявлення про психіатрію асоціює з неодмінним обмеженням свободи пацієнтів або з репресивними заходами. В психіатрії ведуть навіть мову про "стигму психічного захворювання" як своєрідне тавро, основними аспектами якого вважають виокремлення особи, якій встановлено психіатричний діагноз, з-поміж інших членів суспільства як девіантну, з відхиленнями від норми і соціально небезпечну особу з приписуванням їй побутових негативних уявлень про душевно хворих, що зумовлює наступну дискримінацію в соціумі. Стигма виступає соціальним симптомом психічного захворювання, онтологічною відмінністю психічно хворих від здорових осіб. Інколи вона навіть зводиться до соціокультурної заборони на окремі стосунки в суспільстві, що перешкоджає пристосуванню особи з вадами психічного здоров'я до певних і бажаних для неї умов життя. З іншого боку, можливість прямого або побічного примусу, який може бути застосованим до психічно хворої особи, створює навколо психіатрії страхітливий ореол, викликає недовіру суспільства не лише до особи з психічними розладами, а й до психіатрів і це викликає природне бажання відгородити себе від втручання в особисте життя. Тому завданням законодавства, що регулює порядок втручання в психічну сферу особи та регулює поведінку осіб із вадами психічного здоров'я, виступає обмеження примусу до меж, які визначаються медичною необхідністю, що й слугує гарантією забезпечення дотримання прав людини. Вимогами ст. 6 Закону України "Про психіатричну допомогу" встановлено конфіденційність відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання психіатричної допомоги [2]. Це означає, що право на одержання і використання конфіденційних відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги має сама особа чи її законний представник. Допускається передача таких відомостей без згоди особи або без згоди її законного представника лише для: організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; провадження досудового розслідування або судового розгляду – за письмовим запитом слідчого, прокурора та суду.

Не менш важливе значення має встановлення принципів надання психіатричної допомоги, якими в Україні визнано законність, гуманність, додержання прав людини і громадянина, добровільність, доступність та відповідність сучасному рівню наукових знань, необхідність й достатність заходів лікування з мінімальними соціально-правовими обмеженнями. Останній із зазначених принципів – мінімальність соціально-правових обмежень, безпосередньо відноситься до застосування таких обмежень в сфері

кримінального судочинства. Ось чому правові норми кримінального, кримінального процесуального законодавства України в разі встановлення законодавчих положень, які можуть торкатися прав та інтересів осіб, котрі виявляють ознаки психічних розладів, повинні обов'язково враховувати потребу забезпечення не лише основних конституційних прав і свобод людини й громадянина, а й основні принципи надання психіатричної допомоги.

В психіатрії отримання згоди хворого на будь-яке втручання в сферу його здоров'я, зокрема, госпіталізація, призначення лікування або якихось досліджень, розглядається в декількох аспектах. Насамперед, відомості про хворобу, значення встановлених клінічних симптомів, щодо планів, прогнозу тривалості лікування й пов'язаних з ним ризиків відносяться до інформації, яка має етико-юридичне значення. З цих позицій інформована згода – це законне право компетентних пацієнтів і тому їхня згода повинна бути добровільною, усвідомленою, отриманою без погроз і насильства, а відмова від отримання психіатричної допомоги не повинна впливати на становище хворого. Проте певні аспекти права осіб, що мають психічні розлади, на відмову від надання їм психіатричної допомоги пов'язуються з проблемою їх відповідальності за вчинені суспільно небезпечні діяння. Саме тому добровільність надання психіатричної допомоги як один із її принципів має окремі законодавчі обмеження. Так, наприклад, Законом України "Про психіатричну допомогу" (ст. 19) встановлено можливість застосування, продовження, зміни або припинення застосування без згоди особи примусових заходів медичного характеру. Реалізації прав, свобод і законних інтересів особи, котра потребує застосування примусових заходів медичного характеру, слугують відповідні кримінальні й кримінальні процесуальні норми, в яких закріплено підстави, види, порядок застосування примусових заходів медичного характеру, особливий порядок здійснення кримінального провадження даної категорії під час досудового розслідування та судового розгляду, визначені основні права й обов'язки учасників кримінального провадження і окремо – права особи, у якої виявлено ознаки психічних розладів.

На сьогодні застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають на психічні розлади, передбачено законодавством більшості країн світу. Примусове лікування психічно хворих злочинців передбачено міжнародними правовими актами. Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими, що прийняті на Першому Конгресі ООН із запобігання злочинності і поведінку з правопорушниками (м. Женева, 30 серпня 1955 р.), передбачають положення про те, що осіб, які визнані душевнохворими, не варто піддавати тюремному ув'язненню, а тому необхідно вживати заходи для найшвидшого переведення їх у заклади для душевнохворих. Ув'язнених, що страждають на інші психічні захворювання або недоліки, треба брати під нагляд і лікувати в спеціальних закладах під керівництвом лікарів [3]. Принципи захисту психічно хворих осіб, що затверджені Генеральною асамблеєю ООН 17 грудня 1991 р., передбачають, що відносно осіб, які вчинили заборонені кримінальним законом діяння, і затримані в ході судового розгляду або розслідування, якщо передбачається або встановлено, що вони страждають на психічні захворювання, загальні принципи захисту підлягають застосуванню в повному обсязі з такими мінімальними, необхідними в даних обставинах змінами і виключеннями, які не будуть завдавати шкоди їх правам. Положення внутрішньодержавного законодавства можуть уповноважувати суд або інший компетентний орган на основі незалежного медичного висновку виносити рішення про поміщення таких осіб в психіатричні заклади для ізоляції з метою надання психіатричної допомоги [4]. У більшості випадків внутрішньодержавними законодавчими нормами примусові заходи медичного характеру розглядаються як різновид інших заходів кримінально-правового характеру. В деяких країнах, наприклад, в КНР, Франції, Японії примусові заходи медичного характеру не входять до числа кримінально-правових інститутів і застосовуються в межах не кримінального судочинства, а на підставі окремих норм цивільного або адміністративного

права [5, с.345]. На судовий порядок застосування, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають на психічні захворювання і вчинили суспільно небезпечні дії, в нашій державі вказують вимоги ст. 19 Закону України "Про психіатричну допомогу" і це в повній мірі узгоджується з вимогами вітчизняного кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Чинне законодавство України передбачає можливість застосування судом не лише примусових заходів медичного характеру, що пов'язується із встановленням у певної особи вад психічного здоров'я чи ураження психічної сфери, а й примусового лікування від хвороб іншої етіології. Примусове лікування особи також в певній мірі порушує принципи добровільності отримання лікарської допомоги і є проявом тимчасового порушення прав та свобод особи, а тому здійснюється лише на підставі судового рішення. Відповідно до положень ст. 96 КК України, примусове лікування може бути застосоване судом, незалежно від призначеного покарання, до осіб, які вчинили злочин (кримінальне правопорушення) та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Для підтвердження наявності в особи певної хвороби достатнім є отримання судом відповідного медичного висновку. Таке примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі чи у спеціальних лікувальних закладах у разі призначення винній особі іншого виду покарання. Небезпеку для здоров'я інших осіб становлять хвороби, які Основами законодавства України про охорону здоров'я віднесені до соціально небезпечних захворювань і якими, згідно з положеннями ст. 53 Основ, визнані туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепра, хронічний алкоголізм, наркоманія. Наслідки дії таких хвороб на саму особу, що засуджена до покарання і до якої може бути застосованим примусове лікування, законодавець не розглядає. Але якщо мова йде про встановлену наявність в особи психічної хвороби, то наслідки такої хвороби не повинні впливати на здатність чи повноту міри здатності засудженого усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними як під час вчинення кримінального правопорушення, так і на час винесення судом вироку та призначення примусового лікування. Порядок здійснення госпіталізації та примусового лікування хворих на такі захворювання встановлюється законодавством, а саме надання лікарняної допомоги в примусовому порядку хоча й пов'язується із вчиненням особою суспільно небезпечних діянь, здійсненням кримінального провадження та призначенням судом покарання, але не розглядається як примусові заходи медичного характеру.

Потреба забезпечення прав осіб, що виявляють ознаки психічних розладів, зумовлює процесуальні особливості здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Ними є такі: обов'язкове проведення досудового розслідування й окремі правила щодо порядку його здійснення та учасників такого розслідування; обов'язкове встановлення окремих обставин, що пов'язані із вчиненням суспільно небезпечних дій та причетністю до їх вчинення конкретної особи, в якій виявлені ознаки наявного на час досудового розслідування чи в минулому психічного розладу; обов'язкове залучення експерта для проведення судово-психіатричної експертизи; можливість об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень під час досудового розслідування, що здійснюється в особливому порядку; особливий порядок закінчення досудового розслідування; особливий порядок судового розгляду та окремі вимоги до ухвали суду; встановлення судового порядку продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру; можливість відновлення кримінального провадження після припинення застосування примусових заходів медичного характеру.

Якщо характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання особи перешкоджає проведенню процесуальних дій за її участю, прокурор має право прийняти рішення про проведення процесуальних дій під час досудового розслідування без участі такої особи. Слідчому законодавець такого права не надає. Проте слідчий може звернутися

з відповідним клопотанням до прокурора, який своєю постановою дозволяє проведення окремих слідчих (розшукових) дій чи здійснення процесуальних дій на певний період досудового розслідування без участі особи, що має розлад психічної діяльності чи психічне захворювання, або відмовляє у задоволенні такого клопотання. Якщо такі обставини виникають під час судового розгляду, то відповідне рішення приймає суд. Проте в усіх випадках, навіть за відсутності особи, стосовно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, участь захисника цієї особи в проведенні процесуальних дій, де б мала брати участь сама особа, є обов'язковою і це слугує додатковою гарантією забезпечення її прав.

До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, не можуть бути застосованими запобіжні заходи, передбачені ст. 176 КПК України, зокрема, особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою, а також затримання як тимчасовий запобіжний захід. До них можна застосовувати лише ті запобіжні заходи, мета й підстави яких зумовлені характером та особливостями психічного стану особи – передання на піклування опікунам, повнолітнім близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом або поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають їх небезпечну з огляду на наявний психічний стан, поведінку. Такі запобіжні заходи застосовуються лише судом і з моменту встановлення в особи факту розладу психічної діяльності чи наявної психічної хвороби, якщо перебування такої особи без відповідного нагляду сторонніх осіб може зашкодити інтересам кримінального провадження чи завдати шкоди самій особі або іншим. Якщо до встановлення в особи хворобливого стану психіки під час проведення досудового розслідування в загальному порядку підозрюваному було обрано будь-який запобіжний захід, встановлений ст. 176 КПК України, слідчий, прокурор приймаючи постанову про зміну порядку досудового розслідування повинен негайно розглянути питання про його відміну або заміну на передбачений ст. 508 КПК України. При цьому для осіб, яким запобіжним заходом було обрано застосування тримання під вартою, прокурор чи слідчий за погодженням з прокурором повинні клопотати перед судом про обрання запобіжним заходом поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Особливий порядок закінчення досудового розслідування кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру полягає в тому, що таке провадження може бути закінченим лише у двох чітко визначених формах: або його закриттям, або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. Надання медичної допомоги особам, до яких судом застосовані примусові заходи медичного характеру, здійснюється згідно з правилами, встановленими "Порядком застосування примусових заходів медичного характеру в психіатричних закладах до осіб, які хворі на психічні розлади і вчинили суспільно небезпечні діяння", що затверджений наказом МОЗ України від 8 жовтня 2001 р. №397 [6]. Метою виконання цих заходів є захист прав таких осіб, їх обов'язкове лікування, а також запобігання вчиненню ними суспільно небезпечних діянь.

Висновки. Особи, які страждають на психічні захворювання, мають ті ж права й свободи, що й інші громадяни. Потрапляння таких осіб до сфери уваги правоохоронних органів чи суду не позбавляє їх можливості в повній мірі користуватись особисто чи з використанням допомоги інших осіб наданими їм правами. Окремі випадки тимчасового обмеження таких прав ґрунтуються виключно на положеннях відповідних законів України, дотримання вимог яких – обов'язок кожного. Закріплені в законах України права й обов'язки, додаткові вимоги до діяльності органів досудового розслідування й суду із здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, суворе дотримання процесуальної процедури застосування таких заходів і провадження усіх процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, належна

підготовка кадрів правоохоронних органів, органів досудового розслідування і суддів та адвокатів і підвищення їхньої загальної правової культури є важливими засобами й способами забезпечення прав і інтересів осіб з психічними розладами, стосовно яких здійснюється кримінальне провадження.

Література:

1. Закон України "Про психіатричну допомогу" // Відомості Верховної Ради України, 2000. – № 19, ст. 143.
2. Закон України "Про психіатричну допомогу" // Відомості Верховної Ради України, 2000. – № 19, ст. 143.
3. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными (приняты на первом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями 30 августа 1955 г., одобрены Экономическим и Социальным Советом на 994-ом пленарном заседании 31 июля 1957 г. / Электронный ресурс. Режим доступа: <http://base.garant.ru/1305346>
4. Принципы защиты психически больных лиц и улучшения психиатрической помощи (утверждены Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1991 г. 46/119) / Электронный ресурс. Режим доступа: www.un.org/ru/documents/decl_conv/cjnventions/mental_health_care
5. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть / под общ. ред. С.П. Щербы / В.Н.Додонов. — М.: Юрлитинформ, 2009. — 448 с.
6. Наказ МОЗ України від 8.10.2001 р. №397 Про затвердження нормативно-правових документів з окремих питань щодо застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають на психічні розлади / Электронный ресурс. Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0215-02>.

OBSERVING RIGHTS AND FREEDOM MENTALLY DISABLED PEOPLE IN CRIMINAL PROCEDURE

V. Kolesnik

Statement of the problem. Now, as never before in Ukraine there are questions of adequate protection of the rights and personal interests of the person, which must be provided by the constitutional provisions and developed on the basis of their laws, regulations and departmental regulations. Appropriate legal protection must have and mental sphere of the person, interference with which anyone without the consent of the person prohibited. The provision of assistance to persons who show signs of mental disorders, problems of legislative regulation of responsibility for socially desirable consequences of their actions, temporary short- or long enough limitation of their civil, constitutional individual rights are quite complex and require special attention and respectful attitude on the part of public institutions, officials at various levels, and from ordinary citizens. The urgency of the problem emphasizes the high prevalence of mental illness and the presence of a variety of disorders of the psychic sphere in a significant proportion of the population. Thus, according to the world health organization, about 450 million inhabitants of the Earth have any mental disorder. According to the world statistics, about 1% of the world's population show signs of such severe mental illnesses as schizophrenia, from 3% to 5% have the symptom, mental retardation, and 5% at least several times complained about their bouts of depression. Even more numerous are the sick neurosis, personality disorder, alcoholism, drug addiction. The main reasons for the growth of mental diseases called adverse socio-economic situation in many countries, rising unemployment, social deprivation and impoverishment of large sectors of the population, inter-ethnic and ethnic conflicts which lead to

violence, provoke war or mass armed clashes, forced internal and external migration and other factors. Most of these reasons are extremely relevant for Ukraine in modern conditions and they often contribute to the development of stressful and threatening psychotic States in many people. Against the background of such processes adherence and ensuring the rights of persons with mental disorders is a kind of indicator of level of development of society, its humanization, democratization of public processes in a separate state. Social exclusion, unjustified restriction of rights, contemptuous, or dismissive attitude, any other form of humiliation of human dignity of persons with mental disorders – all this is now subject to legal assessment and regulation through legal mechanisms. Given the unity of the legal field, the relevant standards legislation of Ukraine, which are designed to protect the rights and freedoms of the individual, as well as other regulations concerning these issues, should have a uniform approach to the establishment and provision of such rights and freedoms by all state bodies, whether the health authorities, law enforcement or judicial authorities.

Description of the main provisions. The rights of persons exhibiting signs of mental disorders, is the most social of his subject, the research methodology and implementation practices. This is due to the practical characteristics of the patients psychiatry, the psychiatric diagnosis of difficulties and a wide range of mental disorders from an edge (adjacent) violations of expressive adaptation to chronic illness and profound dementia, and in some cases, diagnostics of conditions of healthy persons in the risk aspect of their mental illness. Social factors exert their influence on the mental health of individuals and society as a whole and on the formation of generalized social thought and conceptual notions about the nature of mental norm and pathology. In addition, many of the complex social factors that are perceived and understood by the person, can become pathogenic and lead to deformation of the social relations of the individual and consequently to predetermine the development of mental health problems. At the same time, there is a risk of a broad interpretation of mental pathology, the overdiagnosis of mental illness, a mechanical transfer of clinical assessments and terms of plurality of options for individual peculiarities of the personality and behavior of the individual in an unusual or simple situations. In terms of changing clinical concepts and diagnostic criteria of mental States increases the risk not only erroneous judgments, but wilful distortion of reality, establishment of expert psychiatrists to wrong conclusions under the pressure of social circumstances or subjective bias. The price of this expert an error in criminal proceedings can be prohibitive.

On the other hand, existing mental illness or abnormal mental condition impede the social adaptation of personality, cause disturbance in its behavior, creating the risk of committing dangerous actions that can cause harm to both the person and others. So need the protection of the interests of each mentally ill person and society and of each of its citizens. The inconsistency of this requirement stems from the discrepancy between personal and public interests. But this does not indicate their full and absolute opposite. Common moral Foundation on which rests any medical and legal science, including psychiatry, criminal law, criminal procedure, criminalistics and legal and psychiatric practice, is the recognition of life and health as the highest social value. The preservation of life and health of every person in the interests of the individual and society as a whole. Such circumstances lead to the need for the legislative establishment of the social restrictions for individuals who have mental disorders. However, the size and the nature of such restrictions must be proportionate to the nature, extent and severity of mental disorders, the type and degree of public danger of the mentally ill person. At the same time always, we must remember that in any case, the rights and freedoms of the individual, which has the signs of mental illness, remain an integral and such that subject to full protection by the state and its organs.

One such important human rights is right to protection of their personal data. According to the requirements of the law of Ukraine "On protection of personal data", personal non-property rights to personal data that each natural person are inalienable and inviolable (article 8). Personal data may be treated as the confidential information about the person by law (article 5) [1]. It

should be clearly understood that diagnosis of mental disorder as such displays personal information about an identifiable individual and has a distinct social and moral burden. Today, unfortunately, many people the idea of associating psychiatry with an indispensable restriction of liberty of patients or with repressive measures. In psychiatry are even talking about "the stigma of mental illness" as a brand, the main aspects of which consider the selection of the person who installed a psychiatric diagnosis, among other members of society as deviant, abnormal and anti-social personality with her household attributing negative stereotypes of the mentally ill, which determines the following discrimination in society. Stigma acts as a social symptom of mental illness, the ontological distinction of mental patients from healthy people. Sometimes it even boils down to the socio-cultural prohibition on certain relationships in society that prevents the adaptation of persons with mental health problems in specific and desired living conditions. On the other hand, the possibility of direct or indirect coercion, which can be applied to the mentally ill person it makes of psychiatry a frightening aura, causes of the mistrust not only towards individuals with mental disorders, but also to psychiatrists and this causes a natural desire to protect themselves from interference into personal life. Therefore, the goal of the legislation, regulating the intervention in the mental sphere of the individual and regulates the behaviour of persons with mental health conditions, is the restriction of coercion to the limits defined by medical necessity, and serves to safeguard the respect for human rights. The requirements of article 6 of the law of Ukraine "On psychiatric care" is the confidentiality of mental health and psychiatric care [2]. This means that the right to obtain and use confidential information about the mental health of a person and rendering to it the psychiatric help is the person himself / herself or his / her legal representative. Permitted to transfer such information without the person's consent or without the consent of his legal representative only for: organising the delivery of person suffering from severe mental disorder, mental health care; implementation of pre-trial investigation or judicial consideration upon written request of the investigator, the Prosecutor and the court.

Equally important is the establishment of principles of psychiatric care, which in Ukraine recognized as legality, humanism, respect for the rights of man and citizen, voluntariness, availability and the level of scientific knowledge, the necessity and sufficiency measures of treatment with a minimum of socio-legal constraints. The last of these principles – the minimum social and legal restrictions, directly relates to the application of such restrictions in criminal proceedings. This is why legal norms of criminal, criminal procedural legislation of Ukraine in case of establishment of legal provisions that may affect the rights and interests of persons exhibiting signs of mental disorder must take into account the need to ensure not only basic constitutional rights and freedoms of man and citizen, but also the basic principles of psychiatric care.

In psychiatry obtaining the consent of the patient for any intervention in the sphere of health, in particular, hospitalization, treatment, or research, is considered in several aspects. First of all, information about the disease, the value of the established clinical symptoms, plans, predict the length of treatment and its associated risks relate to information, which has ethico-legal value. From this perspective, informed consent is a legal right of competent patients and, therefore, their consent must be voluntary, informed, obtained without threats and violence and refusal to get psychiatric care should not affect the position of the patient. However, certain aspects of the rights of persons with mental disorders, refusal to provide psychiatric care them contact you with their responsibility for the committed socially dangerous acts. That is why the voluntary nature of psychiatric care as one of its principles has certain legislative restrictions. For example, the Law of Ukraine "On psychiatric care" (article 19) the possibility of the application, extension, amendment or termination of the application without the consent of the person compulsory measures of medical character. The realization of the rights, freedoms and legitimate interests of the person that needs the application of compulsory measures of a medical nature, are relevant criminal and criminal procedural law, which laid down the grounds, the views, the order of

application of compulsory medical measures, a special procedure for the implementation of criminal proceedings in this category during the pre-trial investigation and judicial review, basic rights and duties of participants of criminal proceedings and the rights of the person who showed signs of mental disorders.

Today, the application of compulsory measures of medical character to the persons, suffering mental disorders, provided by the legislation of most countries of the world. Compulsory treatment of mentally ill offenders provided for in international legal acts. Standard minimum rules for the treatment of prisoners adopted by the First UN Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders (M. Geneva, 30 August 1955) included a provision stating that persons found to be insane shall not be detained in prisons, it is therefore necessary to take measures for the early institutions for the mentally ill. Prisoners suffering from other mental illnesses or defects, it is necessary to take observed and treated in specialized institutions under medical management [3]. The principles of protection of mentally disabled persons, adopted by the UN General Assembly on December 17, 1991, suggest that the perpetrators prohibited by the criminal law act, detained in judicial proceedings or investigations, if it is assumed or established that they suffer from a mental illness, the General principles of protection shall apply in full to such minimum necessary in the circumstances, changes and exceptions that will not damage their rights. The provisions of domestic law may authorize a court or other competent authority on the basis of independent medical reports to make decisions on the placement of such persons in psychiatric institutions for isolation for the purpose of psychiatric care [4]. In most cases, domestic legislation compulsory measures of medical character are considered as a variety of other measures of criminal-legal nature. In some countries, such as China, France, Japan forced measures of medical character are not among the criminal justice institutions and used in the framework of criminal proceedings and on the basis of certain norms of civil or administrative law [5, p. 345]. On a court order application, modification or termination of application of compulsory medical measures to persons suffering from mental illness and committed socially dangerous acts, in our state indicate the requirements of article 19 of the Law of Ukraine "On psychiatric care" and it is in full compliance with the requirements of domestic criminal and criminal procedure legislation.

Current Ukrainian legislation envisages the possibility of the court not only forced measures of medical character, which is associated with the establishment of certain persons in the vices of mental health or losing mental sphere, but also compulsory treatment diseases of other etiology. Involuntary treatment of a person is also to some extent violates the principles of voluntariness receiving medical care and is a manifestation of a temporary violation of the rights and freedoms of the individual, and therefore is carried out only on the basis of a judicial decision. In accordance with the provisions of article 96 of the criminal code, compulsory treatment can be imposed by the court, regardless of the punishment, to persons who have committed a crime (criminal offence) and have a disease that is a danger to the health of other persons. To confirm whether a person has a particular disease is sufficient to obtain the court makes a relevant medical report. Such compulsory treatment is carried out at the place of serving punishment in form of deprivation or restriction of liberty, or in special medical institutions in case of appointment of the person in fault a particular type of punishment. Danger to the health of others are the diseases that the basic laws of Ukraine on health protection related to socially dangerous diseases and which, in accordance with the provisions of article 53 of the Basics, is the tuberculosis, mental, venereal diseases, AIDS, leprosy, chronic alcoholism, drug addiction. The effects of such diseases on the person that is condemned to punishment and to which may be subjected to coercive treatment, the legislator does not consider. But if it is installed if a person has mental illness, the consequences of such illness should not affect ability or completeness of the extent of the ability of a convict to realize their actions (inaction) or control them both at the time of committing a criminal offence and at the time of the court sentence and the imposition of compulsory treatment. The procedure of admission and involuntary treatment of patients with

such diseases shall be established by legislation, namely the provision of hospital care in compulsory although associated with a person has committed socially dangerous acts, the implementation of criminal proceedings and by appointment of the court punishment, but not seen as compulsory measures of a medical nature.

The need to ensure the rights of persons exhibiting signs of mental disorders, causes of procedural aspects of implementation of criminal proceedings on application of compulsory measures of a medical nature. They are the following: a mandatory pre-trial investigation and special rules regarding its implementation and the participants of the investigation; the establishment of mandatory individual circumstances associated with the Commission of socially dangerous acts and their involvement in the Commission of a specific person who signs existing at the time of pre-trial investigation or past mental disorder; the mandatory engagement of an expert to conduct a forensic psychiatric examination; the possibility of combining and selection of materials of criminal proceedings during pre-trial investigation, which is carried out in a special order; special procedure for termination of a pretrial investigation; special proceedings and special requirements for the determination of the court; the establishment of judicial procedure for extension, amendment or termination of application of compulsory measures of medical character; the ability to recover criminal proceedings after the termination of application of compulsory medical measures.

If the nature of a mental disorder or mental illness of the person impedes the conduct of procedural actions with its participation, the Prosecutor has the right to take a decision on conducting procedural actions during pre-trial investigation without the participation of such person. The investigator, the legislator does not provide such a right. However, the investigator may submit a petition to the public Prosecutor, its ruling allows for a separate investigative (search) actions or implementation of procedural actions for a certain period of pre-trial investigation without participation of persons with a disorder of mental activity or mental illness, or refuses satisfaction of such petition. If such circumstances arise during judicial review, a decision taken by the court. However, in all cases, even in the absence of the person in respect of whom the issue on application of compulsory measures of a medical nature, the participation of counsel that person in the proceedings, where he was to attend the identity, is required and this serves as an additional guarantee of his rights.

To face, in which it is assumed the application of compulsory measures of medical character or the decision is made about their application, cannot be subjected to measures under article 176 of the criminal procedure code of Ukraine, in particular, personal commitment, personal guarantee, bail, house arrest, detention, and detention as a temporary measure. You can apply only those measures, the purpose and the grounds which because of the nature and characteristics of mental condition of a person – foster care guardians, adult relatives or family members with the mandatory medical supervision or placement in a psychiatric institution in conditions that preclude their dangerous given the current mental state, behavior. Such measures are applied only by the court and since the establishment of the person of the fact of a mental disorder or mental illness, if the stay of persons without proper supervision unauthorised persons might harm the interests of criminal proceedings or to inflict damage to the person or others. If, prior to the establishment of a person's painful state of mind during the pre-trial investigation in a General order to the suspect elected a measure of restraint, the threshold set by article 176 of the criminal procedure code of Ukraine, the investigator, the Prosecutor taking the decision to change the procedure of pre-trial investigation must immediately consider the question of its abolition or replacement referred to in article 508 of the criminal procedure code of Ukraine. In the case of persons to whom a measure of restraint was elected the application of detention, the Prosecutor or the investigator in consultation with the Prosecutor before court about election of a measure of restraint placement in a psychiatric institution in conditions that preclude its dangerous behavior.

A special procedure for termination of a pretrial investigation of criminal proceedings on application of compulsory medical measures is that such production can be finished in only two

well-defined forms, or its closure, or preparation of the petition for application of forced measures of medical character. The provision of medical care to persons to whom the court applied compulsory measures of a medical nature, carried out in accordance with the rules established by "the Order of application of compulsory medical measures in psychiatric institutions patients mental illness and committed socially dangerous acts", approved by order of Ministry of health of Ukraine of 8 October 2001 No. 397 [6]. For the purpose of implementation of these activities is to protect the rights of such individuals, mandatory treatment, and preventing them from committing socially dangerous acts.

Conclusions. Persons who suffer from mental illness, have the same rights and freedoms as other citizens. Entry of such individuals into the sphere of attention of law enforcement authorities or court does not deprive them of opportunities to fully enjoy personally or with the assistance of other persons rights granted to them. Individual cases of temporary restrictions of such rights based solely on the provisions of relevant laws of Ukraine, compliance with which is a responsibility of every. Fixed in laws of Ukraine rights and responsibilities, additional requirements to the activities of bodies of preliminary investigation and court on the implementation of criminal proceedings on application of compulsory measures of a medical nature, strict compliance with the procedural procedures for the application of such measures and implement all procedures and making procedural decisions, proper training of law-enforcement bodies, bodies of pre-trial investigation and judges and lawyers and improve their overall legal culture are important means and ways of ensuring the rights and interests of persons with mental disorders, concerning which the criminal proceedings.

Reference:

1. Zakon Ukrayiny` "Pro psy`xiatry`chnu dopomogu" // Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`, 2000. – # 19, st. 143.
2. Zakon Ukrayiny` "Pro psy`xiatry`chnu dopomogu" // Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`, 2000. – # 19, st. 143.
3. Мун`mal`ные стандартные прavy`la obrashheny`ya s zaklyuchennymy` (pry`nyaty na pervom Kongresse OON po preduprezhdeny`yu prestupnosty` y` obrashheny`yu s pravonarushy`telyamy` 30 avgusta 1955 g., odobrenы Эkonomy`chesky`m y` Socy`al`nym Sovetom na 994-om plenarnom zasedany`y` 31 y`yulya 1957 g. / Elektronny`j resurs. Rezhym`m dostupu: <http://base.garant.ru/1305346>
4. Pryn`tsy`py zashhy`ty psy`xy`chesky` bol`nyx ly`cz y` uluchsheny`ya psy`xy`atry`cheskoj pomoshhy` (utverzhdenы Rezolyucy`ej General`noj Assambley` OON ot 17 dekabrya 1991 g. 46/119) / Elektronny`j resurs. Rezhym`m dostupu: www.un.org/ru/documents/decl_conv/cjventions/mental_health_care
5. Dodonov V.N. Sravny`tel`noe ugovnoe pravo. Obshhaya chast` / pod obshh. red. S.P. Shherby / V.N.Dodonov. — M.: Yurly`ty`nform, 2009. — 448 s.
6. Nakaz MOZ Ukrayiny` vid 8.10.2001 r. #397 Pro zatverdzhennya normaty`vno-pravovy`x dokumentiv z okremy`x py`tan` shhodo zastosuvannya pry`musovy`x zaxodiv medy`chnogo karakteru do osib, yaki strazhdayut` na psy`xichni rozlady` / Elektronny`j resurs. Rezhym`m dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0215-02>.